

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024–2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024—2027 ja siihen liittyviksi laeiksi sekä lapsilisälain 7 §:n muuttamisesta (HE 75/2023 vp): Asia on saapunut työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava sosiaali- ja terveysvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- neuvotteleva virkamies Eva Ojala, sosiaali- ja terveysministeriö
- erityisasiantuntija Tuomas Helminen, sosiaali- ja terveysministeriö
- juristi Antti Ristimäki, Kansaneläkelaitos
- palvelupäällikkö, johtaja Susanna Halonen, Kanta-Hämeen TYP-verkosto
- pääsihteeri Taina Riski, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta
- kehittämisspäällikkö Maria Salenius, Suomen Kuntaliitto
- erityisasiantuntija Päivi Kiiskinen, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
- rahoitusekonomisti Antti Klemola, Työllisyysrahasto
- toiminnanjohtaja Jukka Haapakoski, Työttömien Keskusjärjestö ry
- toiminnanjohtaja Aki Villman, Työttömyyskassojen Yhteisjärjestö ry
- professori (emerita) Kevät Nousiainen

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- työ- ja elinkeinoministeriö
- valtiovarainministeriö
- Tasa-arvovaltuutetun toimisto
- Lapsiasiavaltuutetun toimisto

Valiokunta on saanut ilmoituksen, ei lausuttavaa:

- Uudenmaan TE-toimisto

Valiokunnan lausunto TyVL 5/2023 vp

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Hallituksen esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistuksista vuosina 2024—2027. Lisäksi ehdotetaan muutettavaksi eläkkeensaajan asumistuesta annettua lakia sekä lapsilisälakia.

Esitys liittyy hallitusohjelman tavoitteeseen julkisen talouden tasapainottamisesta ja työllisyyden edistämisestä. Sen on arvioitu enimmillään vahvistavan julkista taloutta 320 milj. eurolla, josta valtion osuus on 280 milj. euroa ja kuntien osuus 40 milj. euroa. Lisäksi valtiovarainministeriö on arvioinut esityksen nostavan työllisyyttä jopa 22 700 työllisellä.

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta kannattaa esitystä jäljempänä esitettävin huomioin.

Indeksitarkistukset ja työllisyysvaikutukset

Indeksitarkistusten tekemättä jättäminen toteutetaan säätämällä määräaikainen, vuosina 2024—2027 voimassa oleva laki. Laki koskee sairausvakuutuslain mukaisten päivärahaetuuksien vähimmäismäärää, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain mukaista ammatillisessa kuntoutuksessa olevan kuntoutusrahan ja nuoren kuntoutusrahan vähimmäismäärää, työttömyysturvalain mukaisen peruspäivärahan, peruspäivärahan korotusosan ja lapsikorotuksen määrää, lasten kotihoidon tuesta ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain mukaisia etuuksia, yleisestä asumistuesta annetun lain mukaisia rahamääriä, eläkkeensaajan asumistuesta annetun lain mukaisia rahamääriä, opintotukilain mukaisen opintorahan, opintorahan huoltajakorotuksen ja oppimateriaalilisän määrää, aikuiskoulutusetuuksista annetun lain mukaista aikuiskoulutustuen perusosan määrää sekä kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain mukaista vastaanottorahaa ja käyttörahaa.

Lait ovat esityksen mukaan voimassa vuoteen 2027 saakka, kuitenkin siten, että mikäli kansaneläkeindeksin pisteluku on jonain lakien voimassaolovuotena vähintään 2009, lakia sovelletaan vain sen vuoden loppuun. Käytännössä tämä tarkoittaa, että etuuksien ja rahamäärien tarkistusten tekemättä jättämisen vaikutus niiden reaaliseseen tasoon on enintään 10,2 prosenttia.

Ehdotuksen ulkopuolelle jäävät kansaneläke, takuueläke, perhe-eläke, kansaneläkelain mukainen lapsikorotus, vammaisetuudet, rintamalisät, toimeentulotuen perusosa, luopumistuen täydennysosa eläkkeeseen rinnastuvana etuutena sekä lääkekorvauksen vuotuinen omavastuu (ns. lääkekatto). Ehdotettu laki ei myöskään koske sotilasavustuksen perusavustusta, joka on sidottu kansaneläkkeen määrään, eikä elatustukea, joka indeksitarkistetaan vastaavasti kuin elatusavut. Edellä mainittujen etuuksien osalta indeksitarkistukset tehtäisiin voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti.

Indeksitarkistusten tekemättä jättäminen vahvistaa työllisyyttä valtiovarainministeriön arvion mukaan 22 700 työllisellä. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta toteaa, että työllisyysvaikutusten näkökulmasta kyse on merkittävästä yksittäisestä toimesta hallitusohjelman mukaisessa tavoitteessa 100 000 uudesta työllisestä. Samalla on kuitenkin hyvä huomioida, että esityksen työllis-

Valiokunnan lausunto TyVL 5/2023 vp

syysvaikutuksia koskevaan arvioon liittyy epävarmuustekijöitä, kuten arvioihin aina, mm. siksi, että indeksijäädytysten vaikutus perustuu kuluttajahintojen ennustettuun muutokseen. Inflaation heikentyessä indeksitarkastusten tekemättä jättämisen vaikutukset pienenevät. Hallituksen ensimmäisen budjettiesityksen päätösten on arvioitu vahvistavan työllisyyttä merkittävästi. Valtiovarainministeriö on arvioinut, että ensimmäisen budjettiesityksen päätökset vahvistavat työllisyyttä 60 000—65 000 työllisellä.

Lapsilisä ja lapsivaikutukset

Lapsiperheiden tukemiseksi esityksellä muutetaan lapsilisälakia korottomalla 10 eurolla kuukaudessa lasta kohden neljännen ja viidennen sekä sitä useamman lapsen lapsilisää ja lapsilisän yksinhuoltajakorotusta. Lisäksi alle kolmivuotiaiden lasten lapsilisää korotetaan 26 eurolla kuukaudessa lasta kohden.

Lapsilisän yksinhuoltajakorotuksen korotus lisää menoja vuositasolla arviolta 22 milj. euroa, neljännen ja viidennen lapsen lapsilisän korotus 5 milj. euroa ja alle kolmevuotiaasta maksettavan lapsilisän korotus 43 milj. euroa. Joidenkin lapsiperheiden tulojen kohotessa toimeentulotuen tarpeen arvioidaan vähenevän vuositasolla noin 5 milj. euroa, joten lapsilisien korotusten myötä menojen arvioidaan lisääntyvän vuositasolla yhteensä 65 milj. euroa.

Ehdotetuilla muutoksilla toteutetaan hallitusohjelman kirjausta lapsiperheiden toimeentulon parantamisesta. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta kannattaa muutoksia. Valiokunta kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että vaikka lapsilisän edellä mainitut korotukset lähtökohtaisesti parantavat niihin oikeutettujen lapsiperheiden taloudellista tilannetta, laskevat toisaalta esitykseen sisältyvät indeksikorotusten tekemättä jättämiset kyseisten etuuksien reaalista tasoa, millä on vaikutusta niissä lapsiperheissä, jossa vanhemmat saavat ehdotetun jäädätyksen piiriin kuuluvia etuuksia. Lapsilisän korotukset eivät kohdistu kaikkiin jäädätyttäviä etuuksia saaviin lapsiperheisiin ja korotuksen määrä ei välttämättä vastaa indeksitarkistusten tekemättä jättämisestä aiheutuvaa menetystä. Valiokunta pitääkin tärkeänä, että lapsivaikutuksia tarkastellaan kokonaisuutena hallitusohjelmaan sisältyvien muutosten kanssa. On myös huomioitava, että sosiaali- ja terveysministeriön ja valtiovarainministeriön sosiaaliturvan muutoksia koskevat vaikutusarviot osoittavat muutosten vahvistavan työn teon kannustimia. Työn tekemisen ja lisätyön vastaanottamisen kannusteiden parantuminen on huomioitava myönteisenä asiana myös lapsiperheiden toimeentulon mahdollisen parantumisen kannalta.

Tasa-arvo

Hallituksen esityksen mukaan peruspäivärahan ja työmarkkinatuen saajissa miehiä on hieman enemmän kuin naisia (työmarkkinatuen saajista noin 52 prosenttia on miehiä ja noin 48 prosenttia naisia). Toisaalta työttömyysturvan lapsikorotuksia on maksettu enemmän naisille (vuonna 2022 kaikista lapsikorotuksista 58 prosenttia maksettiin naisille ja 42 prosenttia miehille). Vähimmäismääräisen vanhempainpäivärahan saajista vuonna 2022 oli naisia 84 prosenttia ja myös vähimmäismääräisen sairauspäivärahan saajissa on ollut enemmän naisia (55 prosenttia). Lastenhoidon tuista kotihoidon tukea, joustavaa hoitorahaa ja osittaista hoitorahaa maksetaan useammin naisille kuin miehille. Näissä etuuksissa naisten osuus saajista on noin 90 prosenttia.

Valiokunnan lausunto TyVL 5/2023 vp

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että indeksitarkistusten tekemättä jättäminen pikkulapsiperheissä kohdistuu enemmän naisiin kuin miehiin. Toisaalta taas perheissä lapsilisä maksetaan useammin äidille kuin isälle, ja lapsilisän yksinhuoltajakorotuksen saajat ovat pääosin naisia. Lapsilisien korotukset kompensoivat näin ollen jossain määrin indeksitarkistusten jäädytyksestä aiheutuvaa muiden etuuksien reaalisen tason laskua. Toisaalta on huomioitava, että lapsilisä on tarkoitettu lapsen elatuksesta aiheutuvien menojen kattamiseen, ei vanhemman omaan toimeentuloon.

Opintorahan saajista suurempi osa on naisia (noin 57 prosenttia). Samoin sekä yleistä asumistukea että eläkkeensaajan asumistukea maksetaan useammin naisille kuin miehille. Lisäksi yleisen asumistuen saaminen yhdistyy usein muihin edellä mainittuihin etuuksiin. Esimerkiksi asumistukea saavista opiskelijoista selvä enemmistö on naisia. Työssäkävivistä, asumistukea saavista selvästi suurempi osa on myös naisia. Toisaalta työttömistä asumistuen saajista enemmistö on miehiä. Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta korostaa, että tasa-arvoaikutuksia on tärkeää arvioida riittävän kattavasti ja kokonaisvaltaisesti eri etuuslakeihin tehtävien muutosten myötä. Valiokunta painottaa lisäksi sukupuolivaikutusten jälkiseurannan merkitystä.

Lopuksi työelämä- ja tasa-arvovaliokunta nostaa esille, että esityksen ehdotukset vaikuttavat myös vammaisten henkilöiden toimeentuloon, mikäli he saavat indeksitarkistusten jäädytyksen piiriin kuuluvia etuuksia. Vammaisten henkilöiden tulot perustuvat muuta väestöä yleisemmin tulonsiirtoihin ja palkkatulojen sijaan tärkeimpiä tulonlähteitä ovat eläketulot ja vammaisetuudet. Näitä etuuksia indeksitarkistusten jäädytys ei koske. Toisaalta osa vammaisista henkilöistä saa samanaikaisesti useampaa eri etuutta, kuten asumisen tukia, vähimmäismääräistä sairauspäivärahaa tai kuntoutusrahaa, jolloin indeksitarkistusten jäädyttäminen vaikuttaa heidän toimeentuloaan heikentävästi. Lisäksi vammaisten henkilöiden toimeentulon osalta on huomioitava, että hallitusohjelmassa on sitouduttu vahvasti siihen, että vammaisten henkilöiden osallistumismahdollisuuksia työelämään parannetaan. Työelämään osallistuminen vahvistaa vammaisten henkilöiden toimeentuloa.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta esittää,

että sosiaali- ja terveysvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto TyVL 5/2023 vp

Helsingissä 17.11.2023

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Saara-Sofia Sirén kok
varapuheenjohtaja Lauri Lyly sd
jäsen Miko Bergbom ps
jäsen Fatim Diarra vihr
jäsen Mikko Lundén ps
jäsen Niina Malm sd
jäsen Anders Norrback r
jäsen Olga Oinas-Panuma kesk
jäsen Karoliina Partanen kok
jäsen Aino-Kaisa Pekonen vas
jäsen Jorma Piisinen ps
jäsen Tere Sammallahti kok
jäsen Timo Suhonen sd
varajäsen Juho Eerola ps
varajäsen Terhi Koulumies kok
varajäsen Juha Viitala sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

istuntoasiainneuvos Miika Suves

Valiokunnan lausunto TyVL 5/2023 vp
Eriävä mielipide

Eriävä mielipide 1

Perustelut

Suomi on sitoutunut EU:n yleistavoitteeseen köyhyys- ja syrjäytymisriskissä olevien määrän vähentämiseksi ja tästä johdettuun kansalliseen tavoitteeseen, jonka mukaan Suomi vähentää vuoteen 2030 mennessä köyhyys- ja syrjäytymisriskissä olevien henkilöiden määrää 100 000:lla, joista kolmannes on lapsia. Hallituksen esitykseen sisältyvät indeksijäädytykset lisäävät vaikutusarvion mukaan pienituloisten määrää hallituskauden aikana 41 600 henkilöllä, joista 3 900 on lapsia. Esitys on siis räikeässä ristiriidassa Suomen sitoumuksen kanssa, ja uhkaa lisätä merkittävästi köyhyyttä. Esitykseen sisältyvät lapsilisämuutokset eivät riitä kompensoimaan edellä kuvattua vaikutusta, eivätkä lainkaan hyödytä kaikkein vaikeimmassa asemassa olevia toimeentulotukea saavia henkilöitä.

Hallitus on valmistellut nopealla aikataululla useita heikennyksiä eri sosiaaliturvaetuksiin, eikä työelämä- ja tasa-arvovaliokunta ole saanut riittäviä tietoja leikkauksien kokonaisvaikutuksista. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriön lokakuussa julkaisema kokonaisvaikutusten arviointi ei huomioi etuuksiin esitettyjen indeksijäädytyksien vaikutuksia koko hallituskauden ajalta. Useat lausunnonantajat ja asiantuntijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että puutteellinen kokonaisvaikutusten arviointi uhkaa johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin yksilö- ja perhetasolla. Jo tehtyjen vaikutusarviointienkin perusteella tiedetään, että pelkästään vuodelle 2024 esitetyt sosiaaliturvaleikkaukset voivat viedä satoja euroja kuukaudessa muun muassa pienituloisten yksinhuoltajaperheiden toimeentulosta.

Työllisyyden näkökulmasta on huomioitava, että indeksijäädytykset lisäävät kumuloiduessaan merkittävästi toimeentulotuen tarvetta, jolloin taloudelliset kannustinloukut monien henkilöiden kohdalla pahenevat. Vähimmäismääräisiin kuntoutusetuuksiin kohdistuvat indeksijäädytykset yhdessä niihin esitettyjen tasoleikkauksien kanssa voivat taas heikentää kuntoutukseen sitoutumista ja johtaa työkyvyttömyyseläkepäätöksiin kasvuun, mikä on ristiriidassa esitettyjen työllisyystavoitteiden kanssa. On myös huomioitava, että koska indeksijäädytykset ulottuvat sairaiden, työkyvyttömien ja vanhuksien saamiin etuuksiin, monilla leikkauksien kohteeksi joutuvilla ei ole mahdollisuutta parantaa omaa asemaansa työtä tekemällä.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitän,

että 1.—3. lakiehdotus hylätään ja

että sosiaali- ja terveysvaliokunta muutoin ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 17.11.2023

Aino-Kaisa Pekonen vas
Lauri Lyly sd
Niina Malm sd
Timo Suhonen sd
Juha Viitala sd

**Valiokunnan lausunto TyVL 5/2023 vp
Eriävä mielipide 2**

Eriävä mielipide 2

Perustelut

Hallituksen esittämät indeksijäädytykset sysäisivät suuren joukon ihmisiä köyhyyteen. Hallituksen esityksen vaikutusarvion mukaan pienituloisten määrä lisääntyisi hallituskauden aikana 41 600 henkilöllä, joista 3900 on lapsia. SOSTE:n arvion mukaan hallituksen toimet kokonaisuudessaan lisää ensi vuonna köyhien määrää 68 000 henkilöllä, joista lapsia on lähes 17 000. Hallituksen leikkaukset kohdistuvatkin kohtuuttomasti nuoriin ja lapsiin.

Samalla hallitus heikentää opiskelijoiden tilannetta. Moni opiskelija kamppailee jo nyt jaksamisen, toimeentulon ja mielenterveyden haasteiden kanssa. Opiskelijat ovat Suomessa ainoa ryhmä, jonka oletetaan velkaantuvan selviytyäkseen tavallisista arjen menoista. Opintorahan indeksikorotusten jäädyttäminen sysää velkataakkaa entisestään opiskelijoille.

Hallitus esittää lapsilisien korottamista tilanteessa, jossa työttömyysturvan ja asumistuen lapsikorotukset leikataan. Lapsilisien korottaminen siten, että korotusten kulut katetaan viemällä rahat kaikkein köyhimmiltä perheiltä ei ole oikein. Samalla on huomionarvoista, että todella monen lapsiperheen tuloja hallituksen esitys laskee toteuttaessaan etuuteen indeksileikkaukset.

Lapsilisien uudistaminen siten, että sillä pystytään nykyistä tehokkaammin edistämään lapsiperheiden hyvinvointia ja vähentämään lapsiperheköyhyyttä, on sinällään kannatettavaa. Lapsilisän tulisi myös huomioida nykyistä paremmin eri perhemuodot kuten kahden kodin perheet.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitän,

että lakiehdotukset hylätään ja

*että sosiaali- ja terveysvaliokunta ehdottaa eduskunnan hyväksyttäväksi lausuman (**Eriävän mielipiteen lausumaesitys**).*

Eriävän mielipiteen lausumaesitys

Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy toimiin lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi perumalla indeksijäädytykset ja kohdentamalla tuen sitä eniten tarvitseville lapsiperheille.

Helsingissä 17.11.2023

Fatim Diarra vihr